

Opkomen voor een effectievere jeugdhulp

Tom van Yperen
Wim Gorissen

Inleiding

Sandra is vijf jaar oud en een pittige kleuter. Haar ouders maken zich zorgen over haar driftbuien, en op school en in de buurt speelt ze de baas over de andere kinderen. Thuis is er veel gedoe tijdens het aankleden en het ontbijt, en 's avonds bij het eten en bij het naar bed gaan. De juf ziet dat Sandra door haar gedrag niet goed mee kan komen. Francis is pedagoog en is twee dagen per week op school als opvoedvraagbaak voor ouders en leerkrachten. Ze is vaak op het plein als de kinderen naar school komen en opgehaald worden. De moeder van Sandra heeft Francis daar gevraagd wat ze met Sandra aan moeten.

Bram is veertien en woont in een zogeheten 'multiprobleemgezin': zijn moeder heeft psychiatrische problemen, zijn vader rookt en drinkt veel en is werkloos, zijn zusje heeft een visuele beperking, er zijn veel schulden en het huishouden is een rommeltje. De ouders hebben nauwelijks energie om aandacht te geven aan de kinderen. De situatie waarin Bram opgroeit, is op zijn zachtst gezegd risicovol. Er zijn wel zorgen over het vele gamen van Bram. Verder is hij ook behoorlijk aan het puberen en gedraagt zich geregeld brutaal tegenover zijn ouders, grootouders en leerkrachten. Daarom krijgt hij jeugdhulp van Azim. Nu is Bram vaak bij oma en opa, waar hij een tweede thuis heeft. Ook heeft hij het erg naar zijn zin op school, onder meer door een mentor die veel voor hem doet. Daardoor komt hij vrij goed mee op school.

Wat kan de jeugdhulp voor deze twee kinderen betekenen? Jaarlijks komt ruim tien procent van alle jeugdigen in de jeugdhulp terecht (CBS, 2018). Over het algemeen blijkt uit onderzoek dat die jeugdigen daarmee geholpen zijn, maar dat het effect gemiddeld gesproken klein tot middelmatig is (Van Yperen, Veerman & Bijl, 2017). Betekent dit dat het slecht gesteld is met de jeugdhulp in ons land? Nee, beslist niet. De hulp is over het algemeen breed toegankelijk, en de mate van professionaliteit is hoog. Ook blijkt het overgrote deel van de cliënten tevreden met de hulp die ze hebben gekregen. Die tevredenheid lijkt echter vooral te gelden voor de manier waarop ze zijn bejegend; minder tevreden zijn ze over het resultaat (Baracs et al., 2015). Punt is dat we te weinig weten welke effecten in de dagelijkse praktijk worden geboekt en wat precies werkt bij wie en waarom.

In deze bijdrage willen we een lans breken voor een versnelde ontwikkeling van effectieve jeugdhulp. Dat doen we door zeven stellingen te presenteren die één ding gemeen hebben: er is een beweging nodig met veel betrokkenen die gaan voor een zo gezond, veilig en kansrijk mogelijk opgroeien van jeugdigen.

> Colofon

© december 2018 Nederlands Jeugdinstituut

Alle informatie uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden. Graag de bron vermelden.

Fotografie Marcel van den Bergh, Martine Hoving

Vormgeving Punt Grafisch Ontwerp

Tevens gepubliceerd in: D. Graas, A. de Klein, J. Stevens, T. Jansen, G. van Nunen (Red.). *Echt doen wat nodig is. Pleidooi voor kleinschalige effectieve jeugdhulp* (p. 89-100). Culemborg: Stichting Beroepseer.

Over 'Echt doen wat nodig is. Pleidooi voor kleinschalige effectieve jeugdhulp'

Veel gemeenten kampen met forse tekorten op de jeugdhulp. Budgetplafonds, keukentafelgesprekken en wachtlijsten krijgen de sector opnieuw in de greep. Die terugval is onverstandig en onnodig. De pijnlijke gevolgen moeten bij de sector worden gelegd, niet langer bij kinderen, jongeren en ouders. Dat jeugdhulp zoveel anders en beter kan, blijkt uit de praktijken en inzichten van vernieuwers, onderzoekers, ervaringsdeskundigen en professionals in het boek *'Echt doen wat nodig is. Pleidooi voor kleinschalige effectieve jeugdhulp'*.

[Hier](#) leest u meer informatie over het boek.

1. Veel 'problemen' zijn heel normaal, de beste 'behandeling' is dan gewoon opvoeden

Al decennia lang lezen we in de ontwikkelings- psychologische en pedagogische literatuur dat kinderen in hun ontwikkeling veel 'normale problemen' laten zien: angst, druk gedrag, somberheid, agressie, brutaal gedrag, gamen: het hoort er allemaal bij. Het zijn in die zin niet echt problemen, maar normaal gedrag en normale emoties. Dergelijke gedragingen of emoties komen veel voor in bepaalde ontwikkelingsfasen (zie Figuur 1). Kinderen staan in zo'n periode als het ware voor de opgave om hun gedrag of emoties de baas te worden. Het gedrag van opvoeders in de omgeving is daarbij sterk medebepalend. Dat geldt voor ouders, maar ook voor opa's en oma's, pedagogisch medewerkers in de kinderopvang, leerkrachten, begeleiders in sportclubs enzovoort. Als deze op de juiste manier reageren, leert het kind hoe het moet.

We weten inmiddels veel over welke reacties goed werken. Het pittige gedrag van Sandra laat zich beter in goede banen leiden als de opvoeders er niet te veel op ingaan, benoemen dat ze begrijpen dat ze boos is, maar dat ze beter iets anders kan doen dan driftig worden (zie bijvoorbeeld www.opvoeden.nl). Gaan opvoeders de strijd met het kind aan, dan ontstaat er al snel een vicieuze cirkel van negatief gedrag en kunnen er ernstiger problemen ontstaan. We zien het vaak mis gaan. Ook voor Bram geldt dat zijn brutale gedrag niet uitzonderlijk is. Kinderen in de jeugdhulp zijn net als iedereen gebaat bij een goed opvoedklimaat.

Interessant is nu dat jeugdhulp ook bij het in goede banen leiden van de gewone ontwikkeling een belangrijke rol kan vervullen. Doordat hulpverleners vaak met ernstiger problematiek te maken hebben, zijn ze scherp in het benoemen en benutten van gedrag van volwassenen dat het alledaagse opvoeden en opgroeien succesvol maakt. Helaas komt die hulp vaak pas beschikbaar als het mis is gegaan. Daarom zijn er de laatste jaren experimenten gedaan om die kennis en ervaring vanuit de jeugdhulp te verplaatsen naar de meer gebruikelijke ontmoetingsplaatsen van kinderen en opvoeders, met name de kinderopvang en scholen. Een belangrijk principe daarbij is dat de deskundige niet achter een loket zit, maar bijvoorbeeld op het plein staat, zoals Francis in het voorbeeld van Sandra. Ze is er niet om klanten voor de jeugdhulp te winnen, maar om de gewone opvoeders te versterken met tips en trucs. Eerste evaluaties laten zien dat dit goed kan werken, en verwijzingen naar intensievere jeugdhulp en speciale onderwijsvoorzieningen helpt voorkomen (Nota, 2013; Doornenbal et al., 2017). De versterking van de effectiviteit van de jeugdhulp bestaat hier in een beweging 'naar voren': breng de kennis en ervaring naar plaatsen waar ze het gewone opgroeien en opvoeden kunnen versterken. De insteek daarbij is situaties niet te problematiseren, maar juist ter plaatse te normaliseren. Daarom zou het goed zijn om dit soort experimenten flink uit te breiden en goed te monitoren: vinden de ouders, groepsleiders en leerkrachten dat ze nuttige tips krijgen, heeft het hen geholpen?

Figuur 1 Overzicht van leeftijdsfasen, veelvoorkomende 'normale' problemen en passende opvoedopgaven

Globale leeftijd	Belangrijke milieus	Voorbeelden van 'normale problemen'/normaal gedrag	Voorbeelden van opvoedingsopgaven
± 0-2 jaar	Gezin, kinderopvang	Voedingsproblemen, slaapproblemen, scheidingsangst, angst voor vreemden, duisternis en geluiden	Soepele verzorging, signalen oppakken en erop reageren, beschikbaarheid, ruimte en steun geven
± 2-4 jaar	Gezin, kinderopvang, (voor)school	Angst voor vreemden, duisternis, geluiden, koppigheid, driftbuien, agressie, ongehoorzaamheid, druk gedrag/overactiviteit, niet zindelijk	Sensitiviteit voor verstandelijk niveau, positieve omgang, disciplineren.
± 5-12 jaar	Gezin, school, peer group, buitenschoolse opvang, verenigingen, internet	Ruzies, concentratieproblemen, laag prestatieniveau, schoolweigering; incidentele diefstal of vandalisme, ritualistisch gedrag	Ruimte voor omgang met leeftijdgenoten, goed onderwijs, betrokkenheid bij school en waardering voor schoolwerk, democratische en warme opvoedingsstijl, adequaat toezicht
± 12-16 jaar	Gezin, school, peer group, internetgemeenschappen, verenigingen, werkkring, diverse sociaal-culturele velden	Experimenten met alcohol en/of drugs, overmatig mediagebruik en gamen, twijfels over identiteit of toekomst, problemen met uiterlijk, problemen met gezag, incidenteel spijbelen	Steun bieden, leeftijdsadequate grenzen stellen en toezicht houden, begrip voor experimenten, voorbeeldfunctie vervullen, gaandweg meer gelijkwaardige relatie aangaan

Noot: deze figuur is een bewerking van Wenar (1990) en eerder gepubliceerd in onder meer Van Yperen (2009)

2. De relatie bepaalt veel, als die vakkundig wordt ingevuld

Wat maakt nu eigenlijk dat de aanpak van jeugdhulpverleners als Francis en Azim van betekenis is? We stuiten bij de beantwoording van die vraag op een lastige discussie. Geregeld horen we dat de kwaliteit van de relatie van de hulpverlener met de cliënt ('de klik') een cruciale factor is. Dat lijkt logisch, want zonder een goede werkrelatie begin je als hulpverlener niet veel, maar het is niet voldoende. Immers, we zagen al dat cliënten in de jeugdzorg vooral tevreden zijn over de bejegening, maar minder over het resultaat. Wat is er dan voor nodig om dat resultaat te verbeteren?

Jaren geleden liet een overzichtsstudie zien dat de invloed van een specifiek-methodische aanpak groter wordt naarmate het probleem specifieker en ernstiger is (Stevens, Hynan & Allen, 2000; zie ook bijvoorbeeld Leijten et al., 2018). Bij een ernstig gedragsprobleem of een ontspoord multiprobleemgezin kom je er niet met een goede werkrelatie alleen. De hulpverlener moet dan zeer vakkundig te werk te gaan om de situatie te verbeteren en niet te verergeren. In de jeugdhulp verscheen recentelijk een studie die erop lijkt te wijzen dat die vakkundigheid bij ernstige problemen een positieve invloed heeft op de kwaliteit van de relatie (Lange et al., 2017). Ook dat lijkt logisch: als het gezin merkt dat de hulpverlener zijn vak verstaat, zullen ze hem of haar ook meer gaan waarderen en nog beter met deze persoon gaan samenwerken.

Voor iemand als Azim betekent dit bijvoorbeeld dat hij goed moet weten hoe hij moet handelen in multiprobleemgezinnen met pubers als Bram. Het helpt als hij veel kennis en vaardigheden heeft om met bijvoorbeeld de tien meest voorkomende kwesties in deze gezinnen om te gaan. Hoe maak je bijvoorbeeld afspraken met ouders die het zelf al zo moeilijk hebben? Hoe combineer je jouw inzet met de noodzakelijke schuldhelpverlening en de inzet van de volwassenen-ggz? Hoe ondersteun je Bram en zijn netwerk om te voorkomen dat zijn puberale gedrag in deze risicovolle situatie de verkeerde kant op gaat?

Voor Francis geldt eigenlijk hetzelfde. Ook voor haar is het van belang dat ze vakkundig is in het geven van tips voor het opvoeden van kinderen. Ook zij zal goed toegerust moeten zijn om de meest voorkomende vragen van de ouders en leerkrachten die zij ontmoet te kunnen beantwoorden.

Wat we hieruit kunnen leren is dat het alle zin heeft om te investeren in de kennis en kunde van de hulpverlener, zodat deze vakkundig te werk kan gaan bij de problemen waar hij of zij veel mee te maken heeft. Het is daarom belangrijk dat hulpverleners en instellingen de 'top tien' van vragen en problemen van hun cliënten kennen. Dat helpt in vele gevallen de relatie vakkundig in te vullen.

3. 'Evidence-based' methoden en richtlijnen vormen een schat aan kennis en ervaring

Om veelvoorkomende vragen en problemen van cliënten aan te pakken, kent de Nederlandse jeugdhulp een uitgebreid arsenaal van goed gedocumenteerde interventies en professionele richtlijnen. Deze methoden ('interventies') en richtlijnen beschrijven – soms stap voor stap – hoe je gestructureerd te werk kan gaan om een goed resultaat te bereiken. Ze bieden daarmee een helder kader voor de hulpverlener en de cliënt.

Een deel van dit arsenaal wordt 'evidence-based' genoemd, omdat deze methoden ondersteund worden door wetenschappelijk onderzoek. Strikt genomen is dit een wat beperkte invulling van het begrip 'evidence-based': van origine houdt dit in dat het gaat om de verbinding tussen kennis uit wetenschappelijk onderzoek, praktijkkennis uit de opleiding en ervaring van professionals en de ervaringen en voorkeuren van cliënten; dit alles maakt dat een methode of richtlijn goed is onderbouwd (voor een discussie, zie o.a. Gorissen, 2017). Veel methoden zijn gemaakt door ervaren professionals die hun werkwijze in een handleiding of een boek hebben opgeschreven, omdat ze er goede ervaringen mee hebben en omdat ze die opgedane kennis en ervaring willen overdragen. Ook bij richtlijnen voor de jeugdhulp zien we dat de totstandkoming niet alleen is gebaseerd op wetenschappelijke inzichten:

bij de formulering van een richtlijn krijgen ook de ideeën en ervaringen van uitvoerend werkers en cliënten veel aandacht (zie www.richtlijnenjeugdhulp.nl/achtergrond).

Wat hebben we nu precies aan die interventies en richtlijnen? Een richtlijn of interventie is te beschouwen als een soort didactisch pakket waarin veel vakkundigheid verpakt zit. Dat stelt nieuwe medewerkers in staat om zich kennis en werkwijzen eigen te maken waarmee ze de hulpvragen van cliënten effectief kunnen beantwoorden. Ook bieden ze door dit 'pakketkarakter' helderheid aan cliënten en financiers, door een indruk te geven van de gebruikelijke werkwijze en kosten.

We zeiden zojuist al dat eigenlijk iedere hulpverlener en iedere instelling de 'top tien' van hulpvragen en problemen van hun cliënten helder moeten hebben. Daaraan zouden we hier willen toevoegen dat iedere hulpverlener de gelegenheid zou moeten hebben om in elk geval goed kennis te nemen van de daarbij passende interventies en richtlijnen. Daarmee zorgen we voor het doorgeven van de schat aan kennis en ervaring in onze sector. Een juiste toepassing van deze kennis en ervaring kan immers zorgen voor een betere effectiviteit. Althans, zo geldt dit in het algemeen. Daar zit nog wel wat venijn. Daarover gaan de volgende twee paragrafen.

4. 'Beredeneerd afwijken' is een raar uitgangspunt; beredeneerd toepassen is beter

Een bekende regel bij het goed toepassen van methoden en richtlijnen in de professionele zorg is dat de hulpverlener zich in principe aan de voorgeschreven handelswijze houdt. Hij of zij wijkt er alleen van af als daar een goede reden voor is. *Comply or explain* heet dat in het jargon: je houdt je eraan, of je legt uit waarom je ervan afwijkt.

Eigenlijk is dat een vreemde regel. Het suggereert dat je je als hulpverlener pas hoeft te verantwoorden voor je keuzes of advies aan de cliënt als je van de standaard afwijkt. Wat in het algemeen effectief is, hoeft echter in het individuele geval nog niet te werken. Pieter J. van Strien schreef al in 1984 dat een professional altijd voor de taak staat om algemeen beschikbare kennis te vertalen naar de individuele context. De individuele kenmerken en situatie van de cliënt zijn bepalend voor wat werkt en wat niet (Raad

voor Volksgezondheid en Samenleving, 2017). De juiste toepassing van methoden en richtlijnen houdt in dat ze altijd 'op maat' worden ingezet. In de praktijk is afwijking van de standaard daarom eerder regel dan uitzondering.

De laatste jaren krijgt dit idee een enorme impuls door het pleidooi van verschillende onderzoekers om meer te gaan werken met de afzonderlijke werkzame elementen die in de methoden en richtlijnen verpakt zijn. Dit zijn deelactiviteiten – zoals het toepassen van time-outs bij kinderen als Sandra en voorlichting aan opvoeders over het omgaan met brutaal pubergedrag zoals bij Bram – binnen een groter geheel van een ondersteuning of hulpverleningstraject. Het zijn eigenlijk een soort minimethoden. Een hulpverlener kan zo uit de grotere interventies en richtlijnen elementen kiezen, om die 'op

maat' in te zetten bij jeugdigen en opvoeders (Scholte, 2017). Verschillende studies wijzen erop dat dit flexibel werken met elementen de effectiviteit van de hulp verbetert (zie bijvoorbeeld Weisz et al., 2012; Weisz, Ugueto, Cheron & Herren, 2013).

Maar hoe weet je als hulpverlener dat je daarin goede keuzes maakt? Drie basisprincipes lijken daarbij essentieel (zie ook Weisz et al., 2013; Ng & Weisz, 2016):

- *Zet methoden, richtlijnen of elementen daarvan beredeneerd in, om de hulp 'op maat' te maken.* Als professioneel hulpverlener volg je nooit blind of intuïtief een bepaalde werkwijze. Je onderscheidt je van de leek door – in samenspraak met de cliënt – een goede reden te formuleren waarom een bepaalde aanpak de beste lijkt.
- *Monitor de uitkomsten, reflecteer en voer verbeteracties door.* Om erachter te komen of de gekozen weg inderdaad de juiste is, is het noodzakelijk om geregeld te peilen of de cliënten tevreden zijn over de effecten van de hulp. Vinden de opvoeders van Sandra en Bram de ondersteuning nuttig? Helpt het om de situatie te verbeteren?
- *Zorg voor goede inter- of supervisie.* Als professioneel hulpverlener maak je voortdurend keuzes: wat doe je het beste wanneer en waarom? Dat geldt voor Francis op het plein net zo goed als voor Azim, die betrokken is bij Bram. Daarom is het nodig dat zij ondersteund worden met inter- of supervisie, waarin hun keuzes vanuit vakinhoudelijk perspectief ter sprake komen. Dat moet ervoor zorgen dat blinde vlekken zichtbaar worden en er reflectie plaatsvindt op de effecten van gemaakte keuzes, successen en fouten, en dat daarvan geleerd wordt.

Met deze drie basiselementen ontstaat een hulpverlening die flexibele inzet van kennis mogelijk maakt in de diversiteit van de alledaagse praktijk. Alleen zo is te verwachten dat het beredeneerd inzetten en afwijken van methoden en richtlijnen echt tot betere resultaten leidt.

Dit flexibel en 'op maat' werken is in alle gevallen belangrijk, maar des te meer bij complexe problemen. In dergelijke situaties is de verwevenheid tussen de zaken die allemaal spelen bij een jeugdige of in een gezin zo groot en doorlopend aan zo'n grote verandering onderhevig, dat een afzonderlijke aanpak van elk deelprobleem niet werkt. Sociaal filosoof Harry Kunneman (2013) noemt dit 'moerassige problemen', anderen noemen dit ook wel wicked problems: er zijn veel onzekerheden over de oorzaken en oplossingen, en als er een oplossing is, dan is deze niet even met een strak plan te realiseren (Rittel & Webber, 1973). Methoden kunnen helpen, maar de onvoorspelbaarheid van veel factoren maakt de inzet ervan moeilijk. De aanpak vraagt om het 'omarmen van de complexiteit' met een superflexibele, integrale hulp. Stel bijvoorbeeld dat bij Bram ook nog geweld in het gezin gaat spelen, en hij geregeld 's nachts wegblijft en op onveilige plaatsen overnacht. In dat geval kunnen Veilig Thuis en de jeugdbescherming erbij betrokken raken. Dat vraagt van de betrokken professionals dat ze de complexiteit van de situatie het hoofd bieden. Azim moet inschatten wat hij zelf met het gezin en de omgeving van het gezin kan oplossen en hoe dat kan worden gecombineerd met de inzet van andere professionals. Dat vraagt om goede afspraken, niet alleen tussen de hulpverleners, maar ook tussen de betrokken organisaties en de verantwoordelijke bestuurders. Die moeten mogelijk maken dat de professionals over elkaars grenzen heen kunnen optreden als de situatie daarom vraagt.

Maar in die gevallen is het des te belangrijker om te monitoren hoe het met Bram gaat, hoe de samenwerking verloopt en of we daarmee (onder meer) bereiken wat Bram belangrijk vindt. Dat zorgt ervoor dat zijn ontwikkeling in de turbulente situatie niet uit het zicht raakt, maar in de samenwerking focus krijgt. Ook vragen dit soort ingewikkelde zaken om een goede inter- of supervisie, zodat de noodzakelijke reflectie plaatsvindt op de effecten en succesfactoren. Van de redenen die daarbij op tafel komen, is in dit soort ingewikkelde zaken immers veel te leren.

5. Monitoring van resultaten: een zaak van tellen en vertellen

Monitoring van resultaten is een basiselement in verantwoorde jeugdhulp, zo lazten we in de vorige paragraaf. In de jeugdhulp zijn afspraken gemaakt over de manier waarop de uitkomstenmonitoring het beste kan worden ingevuld (VNG et al., 2016). Dat gebeurt aan de hand van drie onderwerpen:

1. de mate waarin een cliënt eerder dan gepland uit de hulp uitvalt of afhaakt;
2. de mate waarin een cliënt tevreden is over het nut (het effect) van de geboden hulp;
3. de mate waarin de hulp aan het doel heeft beantwoord.

De verzameling van deze gegevens mag geen bureaucratisch ritueel zijn. De bedoeling is dat er kwaliteitsgesprekken mee worden gevoerd, die leiden tot verbeteracties. Dat gesprek vindt – als het goed is – tijdens de hulp plaats tussen cliënt en hulpverlener: wat zijn de doelen van de hulp, en vindt de cliënt dat de resultaten de goede kant op gaan? Zo niet, dan is het zaak de hulp bij te sturen. De instelling maakt aan de hand van bovenstaande onderwerpen ook overzichten en bespreekt deze in een team, liefst met vertegenwoordigers van cliënten erbij. Bijvoorbeeld: als 80% van de cliënten zegt dat ze tevreden is met het nut van de hulp (ze scoren een 7 of hoger), wat betekent dit dan? Het advies is om daarbij steeds vier basisvragen aan de orde te stellen, die ontleend zijn aan de oplossingsgerichte hulpverlening (Veerman & Roosma, 2017):

- *Herkennen we het beeld?* Klopt het met wat we in de praktijk merken, ook dat 20% ontevreden is?
- *Wat vinden we ervan?* Vinden we dit een goed resultaat of niet?
- *Hoe verklaren we het beeld?* Waarom zijn cliënten tevreden, en waarom is een deel van hen ontevreden? Zijn er lacunes in wat we weten, kunnen of doen?
- *Welke verbeteracties spreken we af?* Wat leren we hiervan, zodat we het de volgende keer beter kunnen doen? Wat spreken we in dat kader af?

Het idee hierachter is om bijvoorbeeld de mate van tevredenheid niet als een vaststaand feit te zien, maar als een aandachtspunt van verbeteracties: wat kunnen we doen om het aantal ontevreden cliënten te verminderen? Wat kunnen we daarbij leren van de cliënten die wél tevreden zijn?

Ook de gemeenten krijgen periodiek gegevens over de resultaten van de hulp, en de bedoeling is dat hierover eveneens gesprekken plaatsvinden. De instelling laat daarbij zien welke resultaatgegevens ze hebben. Daarbij gaat het wederom niet alleen over de cijfers, maar ook om het verhaal erbij. De vier genoemde vragen vormen ook hier de leidraad voor dat verhaal en het gesprek erover.

Verschillende studies en ervaringen laten zien dat deze werkwijze gaandeweg tot steeds betere hulp kan leiden (Van Yperen et al., 2017). Zo blijkt eruit dat van het meten van effecten op zich al een effect van meten uitgaat, in de zin dat het bijdraagt aan de verbetering van de hulp. Dat effect treedt echter alleen op als de cijfers nooit zomaar worden gebruikt, maar altijd gepaard gaan met verdere duiding en met verbeteracties. Het is tellen en vertellen.

Ook is het niet de bedoeling om hulpverleners en hun instellingen hard af rekenen op de resultaten. Dat geeft alleen maar het risico dat moeilijke cliënten als een hete aardappel van de ene instelling naar de andere worden doorgeschoven. Daar komt bij dat bij ‘moerassige’ problemen met meerdere betrokken hulpverleners de uitkomstenmonitoring al gauw leidt tot een belastende stapeling van metingen, waarvan de interpretatie steeds moeilijker wordt. Hier is de belangrijkste regel: maak per gezin afspraken over wie wat monitort, wanneer en waarom. Focus bijvoorbeeld alleen op de ontwikkeling van Bram en wat hij belangrijk vindt. En als het zinvol lijkt om ook te monitoren of de samenwerking van de betrokken professionals (en zo nodig ook van de organisaties van waaruit zij hun werk doen) loopt zoals die moet lopen, neem dat dan mee.

De ervaring laat zien dat monitoring kan leiden tot een verbetering van resultaten, ook bij complexe gevallen, mits er ruimte is om er al duidend en lerend mee aan de slag te gaan (Leijssen, 2008). De moraal hierbij is: laat de cijfers niet voor zich spreken, maar spreek erover, en stel de vier oplossingsgerichte vragen. Dat biedt een uitstekende kapstok om daadwerkelijk tot steeds betere oplossingen te komen.

6. Benut beschermende factoren voor brede blik en duurzaam resultaat, juist ook in de jeugdhulp

De hulpverlening is vaak sterk gefocust op risico's en problemen. Dat is logisch, omdat jeugdigen en opvoeders er aankloppen omdat ze zorgen hebben of omdat het niet goed gaat met het kind of de opvoeding. Ook komt het vaak voor dat de gezinnen meer problemen hebben dan alleen bij de opvoeding, op allerlei vlakken: schulden, 'vechtscheidingen', psychische of verslavingsproblematiek van ouders, gebrekkige participatie in de samenleving enzovoort. Kijk maar naar het gezin van Bram. De laatste jaren is de aandacht voor de kinderen in zulke gezinnen gegroeid, omdat er steeds meer bekend is over de risico's die deze situaties met zich meebrengen voor het gezond, veilig en kansrijk opgroeien.

De jeugdhulp kan niet altijd de problemen van gezinnen oplossen. Wat ze wel kan doen, is met een brede blik op zoek gaan naar steun die ervoor zorgt dat de jeugdige ondanks alle problemen toch goed opgroeit. En ook als

de jeugdhulp wél een behandeling kan bieden, is het zaak om de jeugdigen en hun omgeving zodanig te versterken dat het resultaat duurzaam is en de kans op terugval in problemen kleiner wordt.

Om dit beter handen en voeten te geven is er een boeiend kennisveld dat steeds meer aandacht krijgt: beschermende factoren in het opgroeien en opvoeden van jeugdigen. Deze factoren zorgen ervoor dat de invloed van risico's en problemen sneller kleiner wordt of minder kans krijgt om opnieuw de kop op te steken. In Figuur 2 staat een overzicht van de belangrijkste factoren die we in de literatuur tegenkomen.

Bijvoorbeeld: Bram groeit op in een moeilijke situatie, maar toch gaat het goed met hem. Dat komt onder meer doordat hij een mentor op school en grootouders heeft die veel om hem geven en hem vaak helpen. De hulp-

verlener geeft hen tips over hoe om te gaan met zijn brutale pubergedrag. Ook denkt de hulpverlener dat het, gezien zijn risicovolle situatie, goed zou zijn om bij Bram extra in te zetten op het in goede banen leiden van zijn ontwikkeling. Samen met de mentor en Bram kijkt hij daarom of Bram kinderen in de brugklas kan helpen om wegwijs te worden op school, of hij via de school een aanvullende cursus kan krijgen voor zijn grote interesse, houtbewerken, en of de gemeente hem een sportabonnement kan geven. Dat zorgt ervoor dat hij zich nog meer betrokken voelt bij school, dat hij gewaardeerd wordt om zijn passie voor houtbewerken en dat hij zich daar verder in kan ontwikkelen. Door te sporten heeft hij een goede vrijetijdsbesteding en maakt hij wellicht leuke vrienden.

Naar de precieze werking van beschermende factoren is nog niet zoveel onderzoek gedaan (veel minder dan bij

risicofactoren), maar al sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw is bekend dat de invloed ervan groot kan zijn. Dat is interessant voor de jeugdhulp, omdat deze factoren aangrijpingspunten vormen om in gezinnen zoals dat van Bram op zoek te gaan naar steunfiguren die zich voor langere tijd willen inzetten. Met de school kan worden gekeken hoe de kinderen extra zijn aan te spreken op de ontwikkeling van hun talenten. De gemeente kan worden gevraagd om in plaats van meteen dure jeugdhulp in te zetten, te investeren in sport, spel en ontspanning voor deze kinderen. Het bedrijfsleven kan worden uitgenodigd om snuffelstages en leerplaatsen te bieden voor jeugdigen die extra steun nodig hebben. Allemaal activiteiten die we niet zo gewend zijn te zien als hulp, maar dat zijn ze wel. Ze zijn te zien als een soort preventieve jeugdbescherming voor kinderen die aan risico's blootstaan. Er is dus alle reden om er snel aan te wennen en er meer gebruik van te maken.

Figuur 2 Weergave van algemene beschermende factoren in de ontwikkeling van kinderen (Bron: Ince, Van Yperen & Valkestijn, 2018)

Beschermende factor	Beschrijving
Sociale binding	Warme, ondersteunende, liefdevolle relaties met het gezin en/of andere belangrijke personen in de omgeving (een vriendengroep, een ander gezin, een geliefde). Hoe sterker de binding, des te meer bescherming.
Kansen voor betrokkenheid	De mate waarin kinderen en jongeren kansen krijgen om een concrete, betekenisvolle en gewaardeerde bijdrage te leveren aan familie, school en gemeenschap: iemand helpen, meedoen in keuzes maken, klassenvertegenwoordiger zijn, als jongere voorlichting geven aan kinderen.
Prosociale normen	Voor een gezonde ontwikkeling van jeugdigen is het nodig dat zij opgroeien in een omgeving waarin duidelijke normen, waarden en daarop gebaseerde concrete regels voor positief gedrag uitgedragen en nageleefd worden. Bijvoorbeeld: we zijn beleefd tegen elkaar, als we ruzie hebben praten we dat uit of vragen we hulp.
Erkenning en waardering voor positief gedrag	Gecorrigeerd worden is niet erg, maar altijd op je kop krijgen is akelig en lokt onverschilligheid of opstandigheid uit. Door waardering te krijgen leren jeugdigen duidelijk wat goed gedrag is en worden ze gemotiveerd om het gedrag te herhalen, wat tot meer binding leidt. Waardering komt als het goed is uit het gezin, de school, de vriendengroep en de gemeenschap.
Steun van belangrijke volwassenen	Goede opvoeders en steunende volwassenen in het gezin en/of de omgeving maken jeugdigen beter bestand tegen moeilijke omstandigheden. Het gaat hier om ouders, familieleden, burens of volwassen maatjes, die er vaak en voor langere duur voor de jeugdige zijn.
Positieve tijdsbesteding	Hier gaat het om de mogelijkheid deel te nemen aan bijvoorbeeld creatieve activiteiten (muziek, theater) en activiteiten als sport, clubs of verenigingen. Dit vermindert de kans op risicovol gedrag, helpt vaardigheden te ontwikkelen en geeft een goed gevoel.
Competenties	Betere sociale, emotionele en gedragsmatige vaardigheden leiden tot minder problemen, omdat de jeugdige makkelijker met anderen om kan gaan, teleurstellingen of angsten sneller de baas is, soepel is in het aanpassen van het eigen gedrag als de situatie daarom vraagt, en makkelijker om hulp vraagt.
Cognitieve vaardigheden	Logisch en analytisch kunnen denken en goed zijn in vaardigheden als lezen, schrijven en talen zorgt voor meer kans op succeservaringen op school, in de gemeenschap en op het werk. Goed onderwijs is daarvoor belangrijk.
Schoolmotivatie	Hoe gemotiveerder voor school, des te minder kans op problemen. Ouderbetrokkenheid bij school helpt daarbij, net als de waarde die de gemeenschap en de vriendengroep hecht aan school.
Positieve identiteit	Het werkt beschermend als de jeugdige de toekomst positief ziet, met eigenwaarde en gevoel, en de ervaring dat je zelf kunt bijdragen aan het bereiken van wat je wil.

7. Effectiviteit is geen gegeven, maar een beweging

Het denken over effectieve jeugdhulp gaat er vaak van uit dat je die effectiviteit kunt vaststellen. Dat klopt tot op zekere hoogte ook wel, mits we ons realiseren dat het altijd om momentopnamen gaat. Er zijn zoveel factoren in het spel dat de kans groot is dat de uitslag bij een volgende meting heel anders is. Dat kunnen we zien als een nadeel ('Laat maar, dat ingewikkelde vraagstuk van de effectiviteit.'), maar we kunnen het ook zien als een voordeel: als er veel factoren in het spel zijn, zijn er dus ook veel mogelijkheden om de situatie te beïnvloeden. Dat laatste biedt voor de jeugdigen en de opvoeders het meeste perspectief.

De kunst is namelijk juist die factoren te beïnvloeden (de kwaliteit van het gewone opvoeden, de kwaliteit van de relatie tussen cliënt en hulpverlener, het toepassen van kennis uit bestaande interventies en richtlijnen, de supervisie en het oplossingsgericht bespreken van monitorgegevens, het benutten van beschermende factoren voor een duurzaam resultaat) waardoor de volgende effectiviteitsmeting steeds gunstiger uitpakt. Dat zal niet altijd lukken, maar als de algemene trend maar opwaarts is, is het goed genoeg.

Deze optimistische kijk op de ontwikkeling van de jeugdhulp wordt gedreven door de ambitie dat jeugdigen steeds gezonder, veiliger en kansrijker moeten kunnen opgroeien. 'Daar gaan we voor', zeggen veel mensen. Maar wie zijn 'we'? Op veel plaatsen zien we een hoge verwachting richting de uitvoerend hulpverleners om de ambities handen en voeten te geven. Die verwachting is – met alle respect – misplaatst als die niet evenzeer voor de andere actoren geldt. Zij kunnen hun werk immers

alleen goed doen als zij volgens de state of the art worden opgeleid, ook in termen van her- en bijscholing. Zij hebben kennisinstituten nodig die de beschikbare kennis toegankelijk maken. Zij hebben een organisatie nodig die het lerend werken als leidend principe accepteert en hen daarom faciliteiten voor een goede supervisie, intervisie en monitoring biedt. Zij hebben het onderwijs en het bedrijfsleven nodig, dat helpt kinderen toekomst te geven. Zij hebben financiële ruimte nodig die hen in staat stelt om te reflecteren op hun resultaten en verbeteracties door te voeren. Zij hebben cliënten nodig die hen vertellen wat voor resultaten ze ervaren en welke verbeteringen wat hen betreft mogelijk zijn. Zij hebben een gemeente nodig die hen niet plat afrekenet op prestaties, maar samen met hen naar het verhaal achter de cijfers zoekt en ruimte maakt voor verbetermogelijkheden.

Zal de cliënt werkelijk tevredener worden over het resultaat als hetgeen we in dit hoofdstuk beschrijven in de praktijk wordt gebracht? Het is in elk geval de bedoeling van wel. Daarom pleiten we ervoor dit standaard bij cliënten na te vragen en er met hen de dialoog over te voeren: hoe kan het beter? Voer die dialoog in het hulpverleningsproces, in de teams, in en tussen de organisaties, in de gemeente. Voor de verbetering van de jeugdhulp geldt dat ieder zijn rol heeft; die van de cliënten is onmisbaar. Meer in het algemeen geldt dat dit niet alleen een beweging is naar steeds effectievere jeugdhulp, het is ook een beweging van allerlei mensen en organisaties die de ambitie delen om de hulp steeds beter te maken. Het wordt dan een kwestie van samen al lerend doen wat werkt (Gorissen, 2017). Daar kunnen de Sandra's en Brammen in Nederland en daarbuiten alleen maar beter van worden.

Referenties

- Baracs, M.N., Baillieux, C., Heuvel, A. van den, Jong, M. de, Kleinjan-Van Zwet, M.M., Mobach, C.E., & Pons, K. (2015). *De zorg waar ze recht op hebben. Onderzoek naar de toegang tot en de kwaliteit van de jeugdhulp na decentralisatie*. Deelrapport 2 van 3. Den Haag: Kinderombudsman.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2018). *Jeugdhulp 2017*. Den Haag: CBS.
- Doornenbal, J., Fukkink, R., Yperen, T. van, Balledux, M., Spoelstra, J., & Verseveld, M. van (2017). *Inclusie door interprofessionele samenwerking. Resultaten van de proeftuinen van PACT*. Amsterdam: Kinderopvangfonds.
- Gorissen, W. (red.) (2017). *Samen lerend doen wat werkt. Een nieuwe kijk op evidence-based practice in zorg en welzijn voor jeugdigen en gezinnen. Eindrapport denktank 'Evidence-based practice in de jeugdhulp'*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Ince, D., Yperen, T.A. van, & Valkestijn, M. (2018). *Top 10 beschermende factoren. Voor een positieve ontwikkeling van jeugdigen*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Kunneman, H. (2013). *Praktijken van normatieve professionalisering*. Amsterdam: SWP.
- Lange, A.M.C., Rijken, R.E.A. van der, Delsing, M.J.M.H., Busschbach, J.J.V., Horn, J.E. van, & Scholte, R.H.J. (2017). Alliance and adherence in a systemic therapy. *Child and Adolescent Mental Health*, 22(33), 148-154.
- Leijsen, M. (2008). Onderzoeksgegevens als sturingsinformatie voor hulpverleners en teams. In: T.A. van Yperen & J.W. Veerman (red.). *Zicht op effectiviteit. Handboek voor praktijkgestuurd outcomeonderzoek in de jeugdzorg*. Delft: Eburon.
- Leijten, P., Raaijmakers, M., Wijngaards, L., Matthys, W., Menting, A., Hemink-van Putten, M., & Orobio de Castro, B. (2018). Understanding who benefits from parenting interventions for children's conduct problems: An integrative data analysis. *Prevention Science*, 19, 579-588.
- Ng, M.Y., & Weisz, J.R. (2016). Building a science of personalized intervention for youth mental health. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 57(3), 216-236. doi:10.1111/jcpp.12470
- Nota, P. (2013). *Ken het rendement. Enorme winst voor kinderen, opvoeders én gemeenschap. Alert4You, voor extra expertise in de kinderopvang*. Den Haag: Kinderopvangfonds.
- Raad voor Volksgezondheid en Samenleving. (2017). *Zonder context geen bewijs. Over de illusie van evidence-based practice in de zorg*. Den Haag: Raad voor Volksgezondheid en Samenleving.
- Rittel, H.W.J., & Webber, M.M. (1973). Dilemmas in a general theory of planning. *Policy Sciences*, 4(2), 155-169.
- Scholte, R. (2017). Effectiviteit van de jeugdzorg: Passen en meten. *Kind en Adolescent*, 38(2), 91-107.
- Stevens, S.E., Hynan, M.T., & Allen, M. (2000). A meta-analysis of common factor and specific treatment effects across the outcome domains of the phase model of psychotherapy. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 7, 273-290.
- Strien, P.J. van (1984). Naar de verwetenschappelijking van de praktijk. *Tijdschrift voor orthopedagogiek*, 23, 162-180.
- Veerman, J.W., & Roosma, D. (2017). De kroon op het werk: benutting van uitkomstgegevens. In: T.A. van Yperen, J.W. Veerman & B. Bijl (red.). *Zicht op Effectiviteit. Handboek resultaatgerichte ontwikkeling interventies in de jeugdsector* (2e druk) (pp. 461-480). Rotterdam: Lemniscaat.
- VNG, Nji, Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, Jeugdzorg Nederland, GGZ Nederland, VGN, MOgroep, NIP & Actiz (2016). *Harmonisatie outcome in jeugdhulp, jeugdgezondheidszorg, jeugdbescherming en jeugdreclassering – nadere uitwerking. Versie 30 augustus 2016*. Den Haag/Utrecht: VNG/Nji.
- Wenar, C. (1990). *Developmental psychopathology: From infancy through adolescence* (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.
- Weisz, J.R., Chorpita, B.F., Palinkas, L.A., Schoenwald, S.K., Miranda, J., Bearman, S.K. ... Research Network on Youth Mental Health (2012). Testing standard and modular designs for psychotherapy treating depression, anxiety, and conduct problems in youth. A randomized effectiveness trial. *Archives of General Psychiatry*, 69, 274-282.
- Weisz, J.R., Ugueto, A.M., Cheron, D.M., & Herren, J. (2013). Evidence-based youth psychotherapy in the mental health ecosystem. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 42, 274-286.
- Yperen, T.A. van (2009). Betere ketens. Bouwen aan een effectief stelsel voor jeugd en opvoeding. In: Graas, D., Liefwaard, T., Schuengel, C., Slot, W., & Stegge, H. (Red.). *De Wet Jeugdzorg in de dagelijkse praktijk* (pp. 89-108). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Yperen, T.A. van, Veerman, J.W., & Bijl, B. (2017). *Zicht op Effectiviteit. Handboek resultaatgerichte ontwikkeling interventies in de jeugdsector* (2e druk). Rotterdam: Lemniscaat.

Nederlands
Jeugdinstituut

Nederlands Jeugdinstituut

Postbus 19221
3501 DE Utrecht

T 030 230 6344

E info@nji.nl

www.nji.nl